

A « Marx a negyedik évtizedben » című gyűjteményből

ENDREFFY ZOLTÁN

Mi a viszonyom a marxizmushoz ma?

Válaszomat azzal kezdeném, hogy röviden jelzem, mit értek marxizmuson.

A marxizmus filozófiai — elsősorban történelem-filozófiai — elmélet és erre épülő politikai mozgalom. A marxi történelemfilozófia központi kategóriája az elidegenedés, amely azt jelenti, hogy az emberiség eddigi történelmében, vagyis előtörténetében az egyének együttműködéséből származó erők — a termelési erők — elidegenülnek az egyes egyénektől, vagyis szembefordulnak velük, függetlenné válnak tőlük, leigázzák őket... A történelmi fejlődés egy meghatározott pontján azonban lehetőség nyílik az elidegenülés megszüntetésére. A gépi nagyipari termelés uralkodóvá válása és a proletariátus osztályának kialakulása megteremti az elidegenedés megszüntetésének feltételeit... Megkezdődhet tehát az emberiség igazi története, amelynek jellemzői a termelőfolyamat ésszerű ellenőrzése, a természet feletti uralom kiteljesedése s ezen az alapon az összes egyén szabad kifejlődése.

Mármost, ami a marxizmushoz való viszonyomat illeti, mindenekelőtt kételyeim vannak az imént vázolt célkitűzést illetően.

Rövidített szöveg

ENDREFFY Zoltán (1944) — filozófus. 1974-ben fölmondja filozófia tanári állását a Budapesti Műszaki Egyetemen, és gyári munkásként helyezkedik el. 1975 óta a katolikus teológiai akadémia hallgatója.

No, nem mintha kifogásolnám az elidegenedés megszüntetésének célját és kívánatosnak tartanám a nyomort, az osztályellentéteket, a gazdasági válságokat és mindazt, ami az elidegenedéssel együtt jár. Csupán azt gondolom, hogy mindez kevés. Hiszen mi a kommunizmus feladata? Az, hogy olyan létfeltételeket nyújtson minden egyén számára, amilyenek az előtörténet folyamán csak az uralkodó osztályok tagjainak juthatnak. Márpedig az eddigi uralkodó osztályok példája azt mutatja, hogy ezeknek a feltételeknek a biztosítása önmagában még nem oldja meg az ember voltaképpeni életproblémáit. Bármilyen irigylésre méltóak is valakinek a materiális életlehetőségei, attól még érezheti az életét üresnek, abszurdnak; élhet embernek nem való, értelmetlen életet. Tespedhet és unatkozhat, mint az orosz földesurak a XIX. században; élhet a fürdőzésnek, a lakomának és a cirkusznak, mint a római arisztokraták a császárság korában; menekülhet az ivásba, a kábítószer-szívásba vagy az öngyilkosságba az élet abszurditása elől, mint ahogy napjainkban teszik a jóléti társadalomban.

Erre természetesen azt lehet válaszolni, hogy mindezek az elidegenedés következményei, s ha az megszűnik, megszűnnek majd ezek is. Nos, lehet, hogy így lesz. De egyelőre ez csak remény, és nem gyakorlat által igazolt valóság, ennél fogva nem kevésbé bizonytalan, mint az én aggályaim.

Lehet továbbá azt válaszolni rá, hogy a marxizmus nem kívánja az emberek helyett megoldani élet-problémáikat, és nem kívánja helyettük eldönteni, mit kezdjenek a szabadságukkal. Én azonban, mint élet-problémákkal küszködő ember, kifogásolhatom, hogy a marxizmus nem beszél azokról a kérdésekről, amelyek szerintem a legfontosabbak az életben, és amelyek mind ott kezdődnek, ahol a marxizmus véget ér.

Más szavakkal: attól tartok, hogy a kommunizmus egy nagy Svédország lesz, magas életszínvonallal, higiéniával, a társadalmi élet nagy fokú rendezettségével, az emberek pedig úgy fogják érezni magukat ebben a világban, mint egy Bergman-film szereplői.

Az eddigiekben feltételeztem, hogy a marxizmus társadalmi programja lényegében megvalósítható.

De ami az anyagi javak bőségét — mint az elidegenedés megszüntetésének egyik döntő feltételét — illeti, kételkedem benne, hogy ez megvalósítható lenne. Pontosabban: kételkedem abban, hogy meg lehetne teremteni a Föld jelenleg közel 4 milliárdos és állandóan növekvő népessége számára azt az életszínvonalat és az ehhez szükséges ipari-technikai alapokat, amelyek nélkül nem képzelhető el a kommunizmus marxi értelemben. Úgy vélem, hogy a Föld ökológiai adottságainak révén nem képes annyi nyersanyagot nyújtani a társadalomnak, amennyit egy világméretű kommunizmus igényelne, és annyi szennyeződést sem képes elnyelni, amennyit egy ilyen társadalom kibocsátana.

Nem értem továbbá, mitől szűnnének meg a kommunizmusban az emberek közti érdekellentétek, mitől szűnne meg az elnyomás és a kizsákmányolás minden formája. A marxi elmélet szerint ennek feltétele az anyagi javak bősége, a termelési technika bizonyos színvonala és a munkásosztály politikai uralma. Azaz Marx szerint az általános érdek érvényesülése a társadalom bizonyos objektív adottságainak kvetkezménye lesz. Nem az egyének szellemi-erkölcsi tökéletesedése a döntő, hanem a társadalom objektív struktúrája. Ahogy Marx mondja: « A kommunisták nem prédikálnak morált... nem állítják az emberek elé a morális követelményt: szeressétek egymást ne legyetek egoisták, stb... Ha a jól felfogott érdek az elve minden morálnak, akkor az a feladat, hogy az ember magánérdeke egybeessék az emberi érdekekkel. »

Én azonban úgy vélem, hiábavaló az objektív struktúrák bármiféle átalakítása, ha nem jár együtt az emberek belső « megigazulásával ». Amíg az emberek legbelül önzőek, erőszakosak, stb., mindig módot fognak találni arra, hogy elnyomják, kizsákmányolják egymást.

Ezekkel az aggályokkal és kételyekkel jellemezném tehát a marxizmushoz való jelenlegi viszonyomat. Amit a marxizmus mond, azzal tulajdonképpen semmi bajom sincs. Inkább hiányolom azt, amit *nem* mond. Hiányolom, hogy kevés szó esik benne az ember rendeltetéséről, mint antro-

pológiai problémáról. Márpedig enélkül vajmi keveset lehet mondani azokról az élet-problémákról, amelyeket az imént pedzegettem. Továbbá, hiányolom, hogy nem esik szó benne az ember « megigazulásáról », azaz: szellemi-erkölcsi tökéletesedéséről. Természetesen készséggel elismerem: egy olyan elmélettől, amelyik a cseresznyéről szól, dőreség számonkérni, hogy nem beszél eleget a medvéről. Engem azonban jelenleg, bevallom, jobban érdekkel a medve.